

PRODOR NACIONALIZMA: CESTNA AFERA, MASOVNI POKRET U HRVATSKOJ

CESTNA AFERA U SLOVENIJI 1969.
IZVEŠTAJ ZA VII KONGRES SK SLOVENIJE, 1974.

... Na dnevni red je zaoštreno postavljeno pitanje uloge i položaja Slovenije u Jugoslaviji i definiranja uloge federacije, raščišćavanja odnosa između razvijenih i nerazvijenih, problem nelikvidnosti, problem proširene reprodukcije i državnog kapitala, pitanje javnog dogovaranja i političkih pritisaka, problem društvene uloge radničke klase i vodeće idejnopoličke uloge Saveza komunista i konfrontacije s etatističkim i nacionalističkim tendencijama, problem koordniranja i suradnje između vodećih slovenskih komunista, itd.

Putna afera, kao oblik političkog pritiska, bila je, između ostalog, i izraz jačanja republičkog etatizma, birokratskih tendencija u rukovodstvima privrednih organizacija, naročito u bankarstvu i veletrgovini, a za svoje su je ciljeve iskorištavali i strana propaganda i bjelogardistička emigracija, oživljavanjem ideja o nacionalnom poravnanju.¹ D. Bilandžić, *Historija SFRJ, Glavni procesi*, Zagreb, 1978, 360.

DESETA SJEDNICA CK SKH

Januara 1970.

Savka Dabčević

... Ne bih mogla reći da Savez komunista Hrvatske nije imao u vidu opasnosti koje, unitarizam nosi u sebi. Borbu s njim vodili smo do sada gotovo isključivo na području gdje se on jedino i može definitivno potući. Našu smo pažnju i društvenu akciju koncentrirali na otklanjanje onih ekonomskih i društvenih korijena iz kojih raste unitarizam. Zato se i Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske uporno i dosljedno, u granicama svojih mogućnosti, borio upravo za razrješavanje društveno-ekonomskog sistema na bazi deetatizacije viška rada i što

¹ Prilikom raspodele međunarodnog zajma za gradnju puteva u Jugoslaviji slovenačka vlada, kojoj se na čelu nalazio Stane Kavčič, optužila je Savezno izvršno veće, čiji je predsjednik bio Mitja Ribičič, da diskriminiše Sloveniju. Slučaj je bio bez presedana, pretvarajući se u opasnost izazivanja političke krize i pada jugoslovenske vlade. I pre pritiska slovenačke vlade zapažane su pojave pritiska na SIV, ali sada je bila reč o direktnoj demonstraciji. „Delo“ od 3. avgusta 1969. je tražilo da Slovenija zatraži reviziju svojih materijalnih obaveza prema Federaciji. Iza zahteva slovenačke vlade skrivala se tendencija jačanja republičke državnosti. Politički vrh Jugoslavije, sastavljen od saveznih i republičkih rukovodstava, sastao se avgusta 1969. i stao na stanovište da treba odbaciti ovu vrstu pritisaka na Federaciju, nabijenu mogućnostima upotrebe metoda koje nisu svojstvene socijalističkoj samoupravnoj demokratiji. Prema Titu, akcije poput ove slovenačke vlade ugrožavale su monolitnost Jugoslavije.

neposrednijeg uticaja neposrednog proizvođača, što potkresava korijene i ekonomsku podlogu unitarizma.

Također smo dali naš doprinos izgradnji federacije, s jedne strane, kao samoupravne zajednice radnih ljudi, a s druge, kao zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti, što potkopava društveno-političku podlogu unitarizma. Morat ćemo, međutim, pitanjima unitarističkih shvaćanja ubuduće posvetiti više pažnje, jer njegove osnove još su prisutne u ne malim ostacima etatiističkog sistema, a postoje i u glavama ljudi...

U stvari, unitarizam je maska iza koje hegemonizam skriva svoje lice. On brigu i odgovornost socijalističkih republika za razvoj federacije također proglašava nacionalizmom. Za unitariste ne postoji uopće nacionalno pitanje i nacionalni problem. Oni nacionalni osjećaj naroda jednostavno negiraju jer im smetaju u njihovoj birokratskoj predstavi o društvu. Oni ocjenjuju da osjećaj slobodnog nacionalnog izražavanja i manifestacije a priori slabi osjećaj pripadnosti socijalističkoj samoupravnoj Jugoslaviji. Ne vide da upravo taj osjećaj slobode i ravnopravnosti naroda jača socijalističku Jugoslaviju. Zato jer stvarnu i osnovnu snagu socijalističke Jugoslavije ne vide u jedinstvenom interesu radničke klase, u napretku zajednice i razvoju samoupravnog sistema, oni smatraju da postojanje više nacija i narodnosti slabi Jugoslaviju ...

Unitarizam se hrani i gradi na zaostalim elementima staroga sistema. Grčevito nastoji sačuvati svoje pozicije i sakrivati teškoće i probleme od naroda. Unitaristi uvijek žele spriječiti javnu raspravu i traženje rješenja za postojeće dileme za neriješene probleme, za striktnu i efikasniju realizaciju reforme tobož, u ime ugrožavanja kohezije Jugoslavije. Za unitariste i birokrate bitka za reformu, akcija na rješavanje zaostalih i još uvijek otvorenih pitanja izgradnje i funkcionisanja samoupravnog sistema, koja se vodi napr. u Hrvatskoj i drugdje, sumnjiv je posao usmjeren na rušenje ni manje ni više nego kohezije i čvrstine zajednice jugoslovenskih naroda. Unitariste dižu uzbunu kako je Hrvatska ugrožena od šovinista, kako u njoj gotovo više nema institucije koja nije zaražena nacionalističkom infekcijom, kako više nema snaga kojima bi trebalo dati bezrezervno povjerenje da će obračunati sa stvarnim nacionalizmom ...

Dr Vladimir Bakarić

... Šta je još dalo ponovno ovom hrvatskom unitarizmu hrane da se obnovi? Davala su, razumije se, ona ustaška zvjerstva, zatim izvjesni pritisak na Jugoslaviju iz vana, pa zatim onaj naš period centralizma. To je dalo i podgrejavalo.

Rekao bih još kako da ocjenimo čvrstoću te tendencije. Može li se ona pretvoriti u jednu vladu ili barem u ozbiljni politički pokret. Odgovaram: da! Mi smo imali ljude — ovdje govorim, opet o unitaristima Hrvatima — ljude u vladi blizu vlade, oko vlade, oko različitih organa koji su te svoje ideje provodili.

Uzmimo dalje. Bi li se takva tendencija mogla ostvariti? Našli bi oni jedan program, našli bi saveznike u Jugoslaviji, našli bi ih izvan Jugoslavije. No, perspektiva da se to ostvari je prošla, nje nema, ali uz pritisak na Jugoslaviju to je moguće. I to je moguće — po mom mišljenju — da takvi, recimo, formiraju, ako ne baš vladu, ono ozbiljan politički pokret na bazi tog pritiska izvana, ali ipak relativno vlastitim

snagama iznutra. Naravno, glavni oslonac toga bi bio birokratski centralizam i kominformizam.

Ta bi vlada ili takav jedan pokret mogao egzistirati izvjesno vrijeme.

Prva ozbiljna kriza, svjetska ili unutrašnja, koja bi uzdrmala iznutra ili izvana Jugoslaviju učinila bi da se ponovi ona 1941. da propadne Jugoslavija, ali ovaj put da to ne bude bruka samo za ideju bratstva među narodima, nego da bude i kompletna bruka za socijalizam. To je perspektiva ovoga trenda koji je — mislim — još egzistentan . . .

Mika Tripalo

. . . Međutim, čini mi se da u našoj praktičnoj politici pa i u redovima Saveza komunista i njegovih funkcionera još uvijek u podsvijesti postoji uvjerenje da je nacionalizam naš klasni neprijatelj, a da su unitaristi naši drugovi, ali koji samo malo griješe. Želio bih ovdje istaknuti da su i nacionalističko-separatistička i unitaristička gledanja jednako udaljena od politike Saveza komunista Jugoslavije i da, bez obzira što u pojedinim momentima možemo smatrati da je jedna opasnost veća od druge, oba gledanja predstavljaju podjednaku reviziju marksističkog pogleda na nacionalno pitanje . . .

Savka Dabčević

... Važno je ovdje spomenuti da dio tih tvrdnji ima korijen u realnim životnim stanjima, iako često iznosi samo dio istine koja mu konvenira. Kako dijelom počiva na točnim podacima, kako nerijetko pokreće pitanja, koja smo i mi kao Savez komunista Hrvatske već pokretali mada sa svim drugim pristupom, iz druge klasne pozicije, dovodi često u zabunu dobronamjerne, nedovoljno upućene građane, pa čak i članove Saveza komunista. Ponekim se te teze čine slične onima sa kojima naš Savez komunista otvoreno i kritički istupa, ne razlikujući u njima ono što ih u pristupu i rješenjima koja nude razlikuje od nas i određuje kao nacionalističke. Drugima, koji nisu dovoljno upoznati sa akcijama našeg Centralnog komiteta, usmjerenim da otvorena pitanja našega razvoja brže riješimo, da mnoge probleme svedemo na pravu mjeru, koji nisu upoznati sa našim rezultatima na tome planu, njihove teze služe kao podloga za shvaćanje kako se ne borimo dovoljno odlučno, kako popuštamo ili se možda prema tim pitanjima odnosimo oportunistički.² . . .

Komunist, 22. januar 1970.

* Miloš Žanko se angažovao u borbi protiv hrvatskog nacionalizma, posebno protiv nacionalističkih priloga u novinama i časopisima, protiv Matice hrvatske kao „uporišta i centra nacionalizma i šovinizma u Hrvatskoj“. Posebno se angažovao protiv Deklaracije o hrvatskom jeziku kao manifestacije nacionalizma koju je osudio i CK SK Hrvatske 1967. godine. Nacionalistički prilogi objavljeni su u Matičinim časopisima („Kolo“, „Kritika“), kao i onima njenih organaka (časopis „Dubrovnik“ i drugi). U „Kolu“ br. 3/1968. dr Sime Dodan je napadao banke u Beogradu i njihovu „monopolsku poziciju i finansijsku snagu koja nije stvorena njegovom zaslugom već radom radničke klase cijele SFRJ, a u prvom redu SRH čija je privreda najakumulativnija“. Dodan je predlagao da se možda razmotri promena glavnog grada. U „Kolu“ br. 4/1968. pisao je: „Ta borba se može razriješiti u interesu svih naroda samo ako se SFRJ temeljito reorganizira u ravnopravnu zajednicu radnih ljudi i naroda. ... Tek kada se stvore takve nacionalne države — SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE — može se preći stvaranju saveza i to takvog saveza koji osigurava punu ravnopravnost i optimalan razvoj. Na zajedničku dr-

Karađorđevo, 1. decembra 1971.

Drugarice i drugovi.

Juče i noćas imao sam ovdje sjednicu sa Izvršnim komitetom Saveza komunista Hrvatske i rukovodiocima društveno-političkih organizacija Hrvatske. Razumije se tu se govorilo o problemima koji su sada tamo aktuelni. Baš zbog toga šta se tamo događa, smatram za potre-

žavnu tvorbu one prenose dio svoje suverenosti, a sankcija protiv ugrožavanja ravnopravnosti jest pravo na otcijepljenje i istupanje iz takvog saveza." Temu o „porobljenoj i eksploatiranoj Hrvatskoj" obrađuje Petar Šegedin. Tema je: grupa hrvatskih gimnazista dolazi do saznanja „da je njihova domovina porobljena i nad njom izvršena izdaja, da su je izdali njeni vlastiti sinovi", ili kako bi već citirani „hrvatski" pesnik Izidor Poljak rekao „naraštaji bez slave i časti". — U „Kritici" Grga Gamulin piše o siromaštvu Republike i „odljevu sredstava". U svojoj „brizi" za „stvarnu federaciju" Gamulin daje predlog za osnivanje „jednog novog glavnog grada". Žanko je ukazivao i na reakcionarno pisanje snaga u Katoličkoj crkvi. Ovom talasu nacionalizma i šovinizma suprotstavljao je „jugoslovenski socijalistički patriotizam... kao internacionalističku svijest pripadnosti jugoslovenskoj socijalističkoj zajednici „koji je, međutim" svijesno... ignoriran i potiskivan nacionalističkim hipertrofiranjem, demagoškim i jednostranim, tendencioznim i zlu-rado — zlonamjernim interpretiranjem aktuelnih problema u sadašnjoj fazi razvoja naše višenacionalne zajednice. Prenaglašavanjem onoga po čemu se razlikujemo i antagoniziranjem razlika kao nepomirljivih suprotnosti, a ignoriranjem svega onoga što nam je zajedničko, a naročito onoga što nam je bilo i ostalo zajedničko u borbi za slobodu i socijalizam, stvarana je i stvara se klima nepovoljna i korozivna za zdravu, demokratsku nacionalnu svijest, za dalje jačanje bratstva i jedinstva, za produbljivanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma." (Prema: *Slučaj Zanko*, priredili: M. Blečić, I. Dolenc, Beograd, 1986, 92—109.) M. Žanko je u petočasovnom razgovoru u Dobanovcima upoznao maršala Tita sa nacionalističkim pristupima u kulturnoj politici Hrvatske.

Deseta sednica CK SK Hrvatske održana je 15, 16. i 17. januara 1970. Predistoriju te sednice karakteriše zalaganje rukovodstva Hrvatske za rešenje sistematskih pitanja, pod kojima se podrazumevalo regluisanje pitanja raspolaganja devizama (da njima raspolaze oni koji ih i stvaraju), rešavanje pitanja društvenih sredstava Federacije koja su se posle privredne reforme našla u bankama, čije je sedište bilo u Beogradu, i ostvarivanje „federiranja federacije", kako je V. Bakarić nazivao inicijativu za reformu federacije. Pre Desete sednice održano je političko savetovanje u CK SK Hrvatske (13. decembra 1969). Bakarić je na njemu istakao da se šire glasine kako u Hrvatskoj vlada nacionalizam, čije je izvore identifikovao u „velikoserpskoj čaršiji" i u delovima savezne administracije. Prema Bakariću, ti krugovi su pripisivali rukovodstvu i Titu da je „ruska agentura", odnosno da bi Tito mogao dovesti „Ruse" u Jugoslaviju, označavajući tekuće glasine kao „intrige protiv jedinstva Jugoslavije". Za dokaz o ovakvim tendencijama korišćeni su članci Miloša Žanka objavljeni u „Borbi" krajem 1969. u kojima se iznosila teza o porastu hrvatskog nacionalizma. Zanko, koji je u to vreme bio potpredsednik Skupštine SFRJ, pisao je o nacionalističkoj de-latnosti „Maticе hrvatske" i krugova oko nje. Hrvatsko rukovodstvo ocenilo je te napise kao direktnu kritiku na svoj integritet; kao dokaz nespremnosti CK SK Hrvatske da se bori sa naraslom nacionalističkom plimom. Prema V. Bakariću, koji je bio duhovni začetnik ove sednice, koja je prvi put u istoriji SKJ označila da jedno uže rukovodstvo preuzima na sebe, u sklopu jedinstvenog SKJ, ocene koje

su se ticale cele Partije i Jugoslavije, s obzirom na tezu o unitarizmu kao glavnoj opasnosti. Osnovne Bakarićeve teze polazile su od tvrdnje da „hrvatski nacionalizam, kao trajna tendencija, u Savezu komunista... nije nikada postojao"; da „jugoslovenski nacionalisti", koji su kasnije pristupili komunističkom pokretu, nisu uspjeli da se nikada oslobode ranijih „natruha"; hranu hrvatskim unitaristima davala su kasnije ustaška zverstva, spoljni pritisak na Jugoslaviju i period administrativnog socijalizma sa centralističkom koncepcijom. Po Bakariću, ova tendencija se mogla pretvoriti u „vladu" ili „ozbiljan politički pokret". Hrvatski unitaristi mogli su, po njemu, naći saveznike i u Jugoslaviji i van Jugoslavije. Savka Dabčević-Kučar je u uvodnom izlaganju napala „unitariste i birokrate" da akciju za rešavanje zaostalih i otvorenih pitanja izgradnje i funkcionisanja samoupravnog

bno da mi na ovoj sjednici Predsjedništva SKJ obuhvatimo situaciju ne samo u Hrvatskoj, nego i u čitavoj Jugoslaviji jer u svim republikama, negdje više negdje manje ima identičnih problema.

sistema u toku označavaju kao „sumnjiv posao usmeren na rušenje ni manje ni više nego kohezije i čvrstine zajednice jugoslovenskih naroda". Po njoj, unitaristi su dizali uzbunu kako je Hrvatska ugrožena od šovinizma i kako u njoj nema institucija koje nisu zaražene „nacionalističkom infekcijom". „Hvata ih", rekla je, „paničan strah od same upotrebe riječi Hrvat, hrvatsko, hrvatski jezik i slično. Smatraju to oživljavanjem nezdravih aveti prošlosti ili ugrožavanjem drugih naroda, kod nas u SR Hrvatskoj srpskog naroda." Potcenjivanje nacionalističke opasnosti u najvišem hrvatskom partijskom rukovodstvu osvetilo se SKJ i Jugoslaviji narednih meseci, omogućavajući njegovo razrastanje i konstituisanje u masovni nacionalistički pokret (MASPOK) koji će svoje prave pretenzije pokazati 1971. godine. CK KP Hrvatske je istovremeno naukovo na sebe, preuzimanjem avangardne uloge u kritici unitarizma, nepoverenje ostalih partijskih rukovodstava Jugoslavije. Nacionalističko-separativistički elementi u SK drugih republika i pokrajina gledali su sada u CK KP Hrvatske telo u kome su mogli naći oslonac za razvijanje sličnih tendencija u svojim republikama, odnosno pokrajinama, što je naročito bilo karakteristično za ponašanje Krste Crvenkovskog u Makedoniji i dela albanskog rukovodstva na Kosovu, samo što je ono to radilo bez javnog iznošenja pretenzija za osamostaljivanjem Kosova od Srbije, formalnim zadržavanjem svog statusa u SR Srbiji.

Miloš Žanko je ostao pri argumentima iznetim na Desetoj sednici CK SK Hrvatske i izjavio da ne namerava da podnese ostavku. On je podsećao da je jna Desetoj sednici „javno iznio svoj stav i političko uvjerenje", dodajući da je pri takvom svom ubeđenju ostao i da zato ne podnosi ostavku. V. Bakarić je decembra 1971. u „Komunistu" izjavio: „Na 10. sjednici je Savez komunista Hrvatske, u stvari, raščistio sa unitarizmom, koga je u našim redovima bilo i koji je u našem razvoju pogodovao nekim, inače, velikosrpskim težnjama u centru. To je njena, da tako kažem, definitivna zasluga." M. Žanko je poslao „Komunistu" odgovor povodom razgovora koji je saradnik ovog lista vodio sa V. Bakarićem 30. decembra 1971, koji je objavljen 20. januara 1972. godine. Žanko je, između ostalog, naveo u svom odgovoru: „Zašto dr Bakarić nastavlja sa ponavljanjem jedne ocene io mom delovanju, kad je razvoj u proteklom periodu omogućio da svoje tadašnje stavove i ocjene proverimo prema rezultatima u praksi? Društveno-politička praksa je pokazala da moje ukazivanje na potrebu dosljedne borbe protiv nacionalizma (na koju je pozivao 9. kongres SKJ)... nije moglo da smeta našoj borbi, ili oslabi borbu protiv unitarizma, etatizma i birokratizma, već da je spasi od onih deformacija i predusretne one kontrarevolucioharne posljedice do kojih je došlo."... „moje djelovanje u borbi za iste ciljeve (za samoupravljanje, a protiv unitarizma), sa istovremenim ukazivanjem na to da i borba protiv nacionalizma sačinjava neodvojivi dio borbe za iste ciljeve, je omogućavalo da se spriječi da nacionalizam, 'na svoju zastavu stavi 10. sjednicu i to na najbezobrazniji način', i da se spriječi da dođe do svijesnog ili praktičkog (svejedno) saveza sa desnim nacionalnim snagama"... „Ja sam tada, a ne samo sada, zastupao ovo stanovište: iskustvo pokazuje da samo ona borba protiv unitarizma može biti uspješna koja se vodi sa pozicija jugoslovenskog socijalističkog patriotizma kao internacionalističke svijesti o pripadnosti zajednici radnih ljudi, naroda i narodnosti SFRJ. Samo sa tih pozicija vođena borba protiv unitarizma, a za punu ravnopravnost naroda i narodnosti, može da izvojuje pobjedu nad unitarističkim odnosima i tendencijama, zblizavajući još više narode i narodnosti na novoj osnovi. 'Borba' protiv unitarizma vođena sa nacionalističkih ili avangardističkih pozicija može dovesti do dezintegracije zajednice bratskih naroda i narodnosti, ili do jačanja pozicija unitarizma. Na žalost, bila je vrlo snažna struja koja je vodila borbu protiv unitarizma sa ove druge pozicije: nije se tražio saveznik u vlastitoj radničkoj klasi i u komunistima drugih bratskih naroda i narodnosti, već u društvenim slojevima i snagama koje nemaju ničeg zajedničkog sa historijskom misijom radničke klase i socijalizma niti sa interesima hrvatskog naroda. I tako, iz toga nužno iznikao idejni koncept, po kojem bi i nama hrvatskim komunistima i radničkoj klasi morao biti bliži neki hrvatski biskup, ili ban Jelačić, nego li Ivan Cankar, ili Dimitrije Tucović, bliža 'ratna slava' hrvatskih ratnika po bojištima Evrope za Habsburške interese od učestvovanja boraca Hrvatske u epopeji Sutjeske." (Prema: *Slučaj Žanko*, Beograd 1986, 314, 321—322)

Na jučerašnjem sastanku ja sam tražio da se razgovara o uzrocima koji su doveli do štrajka na Zagrebačkom univerzitetu kao i uopšte o aktuelnim negativnim političkim kretanjima do kojih je došlo u Hrvatskoj, a što nije naišlo na dovoljno snažan otpor, pa ni u rukovodstvu Saveza komunista Hrvatske.

Kada je riječ o uzrocima štrajka, razumije se da to nije od juče. To je pripremano već odavno više mjeseci, ali se izgleda, na to pasivno gledalo, naime nisu preduzimate potrebne mjere. Pričalo se, pa čak i u štampi je pisano da predstoji štrajk, da će on biti velik i da će doći do generalnog štrajka i da se on predviđa za januar mjesec. Dakle, to negativno što nas je sada prilično kompromitovalo bilo je poznato i preko štampe i na ulici. Nije, međutim, jasno zašto se s njime ubrzalo, zašto je do štrajka došlo baš uoči velikog praznika revolucije naroda Jugoslavije. Mi ćemo i to vidjeti i utvrditi ko stoji iza toga štrajka.

Štrajk na Univerzitetu nije stvar samo studenata. Tu postoji jedna grupa, već dosta poznatih negativnih ljudi koja iza toga stoji. Moram da kažem da sam na sastanku sa drugovima iz Hrvatske bio jako kritičan i otvoreno sam rekao da su krivi što nisu ništa efikasno preduzimali da bi se taj štrajk spriječio. Sreća je da je radnička klasa u Hrvatskoj dovoljno svijesna, da se nije dala pokrenuti, jer su oni željeli da i nju u to uvuku. Ali, u tome nisu uspjeli, tako da su bili blokirani i nisu mogli raditi ono što su namjeravali. Jasno je da tragovi toga vode i van naše zemlje.

Ali, ne možemo mi, kao komunisti i rukovodeći ljudi, u Hrvatskoj ili bilo kojoj republici, da tražimo sve moguće izgovore kada se tako nešto događa. To je nebudnost, ležernost i gnjili liberalizam prema takvim elementima. Tako je neprijatelj vrlo lako obavljao svoju kontrarevolucionarnu djelatnost. Jer, ja to smatram kontrarevolucionarnom djelatnošću.

U štampi, naročito Matice hrvatske, ali i u „Vjesniku" i drugim listovima — u nekim više u nekim manje — ti razni antisocijalistički antisamoupravljajući elementi daju takve izjave koje su apsolutno protivustavne, koje su kažnjive i traže gonjenje. Oni slobodno istupaju, a nikome se ništa ne događa. I ja sam morao drugovima kazati da je to nepodnošljivo.

Znamo da postoji takozvani revolucionarni komitet 50-riце — a ja ga nazivam kontrarevolucionarnim — koji rukovodi svim tim akcijama. Tu su četvorica-petorica koji su glavni, ali mi znamo da ih ima mnogo više. To je organizacija koja radi i legalno i ilegalno, a žarište toga je Matica hrvatska. Te stvari su tako daleko otišle da se ne može više čekati i dopustiti da se i dalje prema tome tako liberalno odnosimo. Ne možemo dopustiti da u našoj socijalističkoj zemlji djeluju ne samo takvi pojedinci, nego i kontrarevolucionarne grupe.

Ja sam drugovima iz Hrvatske govorio da ima nejasnoća i stvari koje ne valjaju, koje nisu na liniji Saveza komunista i odluka 9. kongresa SKJ. U pojedinim govorima i izjavama bilo je mnogo takvih elemenata koji su morali da unesu izvjesnu zabunu, ne samo u Savez komunista nego i u šire mase.

Spomenuću samo jedan primjer naime pitanje organizacije jednog nacionalnog pokreta, pokreta masa koji u sebi sve okuplja. To je dobilo mjesto ne samo u govorima, nego i u štampi. Stavije počelo je već prilično da se širi u masama. Ja sam drugovima postavio juče pi-

tanje: kakav pokret vi to hoćete da imate? Ko bi bio u tom novom pokretu? U taj novi pokret bi valjda trebalo da idu i razni lumpen proletari, kontrarevolucionarni elementi, razni nacionalisti, šovinisti, dogmatičari i đavo bi ga znao ko sve ne i šta bi se s tim htjelo postići. Ko bi tu sada koga prevaspitavao? Jasno je da se mi moramo orijentisati na ono što imamo, što je na programu Saveza komunista i Socijalističkog saveza radnog naroda. U Socijalističkom savezu imamo ogromnu društveno-političku organizaciju i nju moramo aktivirati. Tačno je da komunisti u njemu nisu dovoljno aktivni. Dakle, mi treba da se okrenemo toj našoj organizaciji, a ne da dopuštamo stvaranje nekog novog pokreta.

Apsolutno se ne može dozvoliti da se te stvari proturaju iz redova komunista. Jer bi to značilo pokušaj stavljanja Saveza komunista ad-akta i stvaranja neke nove organizacije koja bi trebalo da bude podrška. Kome i čemu ona može biti podrška? . . .

Drugarice i drugovi,

Jučerašnja sjednica, sa malim prekidima, trajala je 20 sati. Svi drugovi, i oni koji su najodgovorniji, iznosili su svoje stavove koji su fiksirani u dokumentima donetim na 10. sjednici, 22. sjednici, itd. Oni su iznosili, ja mislim s pravom, da su dokumenti, na kraju krajeva, ipak jednoglasno prihvatani. Međutim, drugovi — a to je dvotrećinska većina — koji kritikuju uže rukovodstvo kažu: jeste, tačno je da smo mi manje-više, jednoglasno donosili sve dokumente i saglašavali se sa njima, ali poslije toga ti dokumenti su drukčije interpretirani. Nije se radilo ono što se u njima predviđalo. I to je ono što je unijelo dosta veliku disonancu u njihov rad, u njihovo sporazumijevanje što je mene jako zabrinulo.

U toj dugotrajnoj diskusiji, ja nisam mogao, niti sam htio da sprečavam — iako se radilo o čisto partijskim stvarima — drugove Haramiju, Pirkeru, drugaricu Savku i druge da iznose ekonomske probleme Hrvatske. Moram da kažem da se potpuno slažem sa dijelom Haramijinog izlaganja koji je o tome govorio, jer je bio potpuno u pravu. No, to nije bilo osnovno, to je samo dodirnuo. Niko ne bi trebalo da misli — ako ćemo mi sada ubrzati neke stvari, čije rješavanje je u toku — da to činimo pod pritiskom onoga što se dešava u Zagrebu. To je već bilo u toku.

Ja sam juče stvari postavio ovako: do amandmana ja sam često, u stvari već godinama govorio o potrebi rješavanja deviznog, spoljno-trgovinskog i bankarskog sitsema, o reeksporterima, itd. Ali, kad smo mi usvojili amandmane, u kojima se predviđa način rješavanja i tih pitanja, onda tako moramo i postupati. Moramo, naime, to rješavati na forumima, a ne na ulici. Sad zavisi od nas da li će to ići brže ili sporije. Ja sam za brže rješavanje toga jer se o tome može, postići dogovor. Međutim, rekao sam drugovima da su i poslije usvajanja amandmana, išli i dalje sa time vani, dopuštajući neprijateljskim elementima da uzmu to kao svoje parole i da povuku studente za sobom.

A ja smatram da veliki dio omladine i ne zna o čemu se radi kad je riječ o deviznom režimu. Ali, prihvatili su to kao parolu. Podvukao sam da se nećemo složiti da se razni državni problemi rješavaju na ulici. . .

Prije nekoliko mjeseci ja samu Zagrebu imao jedan sastanak sa Izvršnim komitetom a bili su prisutni i još neki drugovi. Ja sam im već tada veoma oštro ukazao na sva ta pitanja, na sve te propuste i gre-

ške. Rekao sam im takođe šta bi, po mom mišljenju, trebalo učiniti da se spriječi kretanje nizbrdicom, odnosno eskalacija djelovanja klasnog protivnika. To tada nije bilo objavljeno, ali je usmeno i nepotpuno prenošeno užem krugu, tako da je bilo mnogo nagadanja o tome šta sam zapravo govorio. To što sam govorio, drugovi su primili i počelo se nešto raditi. Ali, sve je to išlo sporo, i nedosljedno se sprovodilo ono o čemu sam im govorio. A ja sam tada govorio o nacionalizmu, šovinizmu, O Matici hrvatskoj, o ponašanju raznih protivnika, o kojekakvom piškaranju. Sve sam to tada kazao vrlo oštro.

Mene pogada i to što se pozivaju na mene na moje riječi. Samo ne kažu na koje riječi, nego samo — riječi Tita.

Ja sam se već juče ogradio da ja stojim iza takve politike. I danas ovdje kažem da ja ne stojim iza takve politike. I neću stajati, ako bi do slične politike došlo i u drugim republikama. Ja to neću i ne mogu, ja moram gledati interese čitave naše zemlje i principe Saveza komunističke Jugoslavije. A ovoga puta i javnost mora da zna da ja ne stojim iza toga. Sve to meni nije baš lako. Ali ja moram to da kažem. Ako neko ima i takvih iluzija da se može pozivati na mene, ja hoću da to lično suzbijem . . .

Pored toga, rekao sam da se ne slažem da je stalno na jeziku taj unitarizam pa sam tražio da se jedanput utvrdi o kakvom unitarizmu je riječ. Ako se radi o unitarizmu versajske Jugoslavije, ja sam, razumije se, takođe najoštrije protiv njega. Ako se pak, radi o ostacima dogmatskog, ja sam, naravno, isto tako protiv njega. Ali, ako se radi o jedinstvu naše zemlje o Jugoslaviji kao nedjeljivoj celini — onda sam ja za takav „unitarizam“ za takvu jedinstvenu Jugoslaviju. A onda to nije unitarizam, nego jednostavno — naše jedinstvo.

Ali, dobro je da razlikujemo dvije stvari: nacionalizam i šovinizam — unitarizam. Ja ne vjerujem da hrvatskih unitarista ima više od nekoliko stotina. Međutim, nacionalisti i šoviniisti imaju široku bazu i oni to iskorišćavaju. Osim toga, amandmani su dali najjače oružje za borbu protiv unitarista i njih se ne treba bojati. Oni se ne mogu postavljati kao neka paralelna snaga, jer pored političkih mogu se koristiti administrativna sredstva. Ali nemojte se zavaravati i oslabiti budnost prema zbilja najopasnijem klasnom neprijatelju, a to su šovinizam i nacionalizam koji su baza klasnog neprijatelja. To je osnovna opasnost. Meni se čini da bi mnogi i iz drugih republika trebalo da izvuku izvjesne pouke iz svega o čemu smo govorili. Jer toga ima i drugdje . . .

Komunist, 9. decembar 1971.

ZAVRŠNA REC TITA

Karadorđevo, 1. decembra 1971.

... Htio bih dalje da kažem — to je takođe u diskusiji pomenuto — da sam ja protiv toga da se iz jedne republike upućuju kritike drugoj republici. Međutim, kada se sastanemo zašto da komunisti iz jedne republike, bez obzira u kome je forumu, ne bi imao pravo da kritikuje izvjesne stvari i pojave u drugoj republici. Jer, to je samo dobronamereno. Ali, čim se preko štampe ili na, drugi način, prstom upire na drugu republiku, ili se u javnosti jedna republika kritikuje od strane druge — to ne valja i toga ne bi trebalo da bude.

Dolazimo time i na pitanje odnosa između centralnih komiteta, republika i Predsjedništva SKJ. Ja sam se veoma zabrinuo kad sam — mislim da nisam pogriješio — primijetio da neki ukazuju na federaciju Saveza komunista, da i tu, niko, pa ni Predsjedništvo SKJ, nema pravo da se miješa. Toga je bilo i to je mene zabrinulo.

Na predstojećoj konferenciji, ako zbilja hoćemo da izvršimo reformu Saveza komunista — o kojoj već godinama govorimo — to jest svih rukovodećih tijela, onda moramo tačno i jasno precizirati kakve su kompetencije najvišeg foruma SKJ i kakva prava ima prema centralnim komitetima Saveza komunista republika. Mislim da ćemo tamo morati mnogo šta precizirati. Po mome mišljenju, Predsjedništvo SKJ svakako ima svoja određena prava, jer je odgovorno za razvitak čitave Jugoslavije, a ne samo nekih dijelova. A centralni komiteti republika odgovorni su ne samo za postupke u svojoj republici, nego i za čitavu Jugoslaviju. Prema tome, moraćemo i te odnose postaviti pravilno. Jer, šta bi bilo ako Predsjedništvo SKJ ne bi imalo pravo da kritikuje, recimo, jedan centralni komitet republike, ako ne bi, imalo pravo da se unaprijed upozna sa materijalima za jednu konferenciju ili sjednicu centralnih komiteta republika?

Razumije se da ima pravo da kritikuje ako vidi da neke stvari ne valjaju. Zato će biti vrlo dobro ako mi to uvedemo u praksu. To nije korak nazad nego je, u današnjim uslovima, po mom mišljenju, jako potrebno. Treba, dakle, da rukovodstvo Saveza komunista Jugoslavije bude upoznato sa onim šta se tamo dešava. Njegovi članovi treba da budu upoznati sa osnovnim materijalom tih sjednica, naročito kada se radi o krupnim pitanjima koja tangiraju čitavu jugoslovensku zajednicu. A po potrebi, članovi rukovodstva SKJ treba i da prisustvuju tim sjednicama. Ta praksa će se morati uvesti, i onda će manje dolaziti do sukoba. IKao što sam već rekao, postoje težnje da se principi federacije prenesu i na Savez komunista, da se republički centralni komiteti ponašaju adekvatno onome kako su se rješavale državne stvari, to jest da imaju iste kompetencije kakve su, po državnoj liniji, date republikama . . .

Isto.

SAOPŠTENJE SA DVADESET PRVE SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SKJ

1. i 2. decembra 1971.

Na 21. sednici Predsedništva SKJ, održanoj 1. i 2. decembra 1971. godine u Karađorđevu, raspravljano je o aktuelnom idejno-političkom stanju u SKJ.

Uvodno izlaganje podneo je predsednik SKJ drug Tito. Predsedništvo daje punu podršku ocenama i stavovima druga Tita i prihvata njegovo izlaganje kao sastavni deo zaključaka ove sednice.

Predsedništvo je konstatovalo da, iako je posle 17. sednice Predsedništva došlo do pojačane idejno-političke aktivnosti Saveza komunista i ostvarivanja značajnih rezultata, u poslednje vreme zaoštavaju se određeni politički problemi, a antisamoupravne i antisocijalističke snage pojačavaju pritisak na naše socijalističko društvo.

Pritisak tih snaga je jednim delom i posledica značajnih idejno-političkih kolebanja u SKJ koja prate pojave liderstva, frakcionaštva,

prodori tuđih idejno-političkih shvatanja u SKJ i nebudnosti prema nosiocima nacionalizma i svim protivnicima samoupravljanja. Otuda i dileme o sposobnosti SKJ da izražava interese radničke klase i naroda i tendencije da se Savez komunista, Socijalistički savez i druge društveno-političke organizacije zamene takozvanim pokretima, što je unosilo zabunu u redove Saveza Komunista.

Na sednici je konstatovano da šovinizam uzima više maha i predstavlja prethodnicu i osnovu skupljanja antikomunističkih i antisamoupravnih, a naročito birokratsko-tehnokratskih snaga.

Podržavajući ocene političke situacije u SR Hrvatskoj i o aktivnosti Saveza komunista Hrvatske koje je na sednici izneo drug Tito, Predsedništvo ističe puno poverenje u Savez komunista Hrvatske i njegov Centralni komitet da će savladati postojeće teškoće, kolebanja i izvesna odstupanja u pogledu ideoloških i političkih akcija protiv nacionalizma raznih boja i antisamoupravnih ideoloških i političkih tendencija koje se prikrivaju nacionalizmom. Jedino se efikasnom idejno-političkom borbom uz punu aktivnost i odgovornost komunista i rukovodstva Saveza komunista Hrvatske može osigurati uspešno prevladavanje teškoća.

Ujedno je istaknuta i puna odgovornost svih komunista Jugoslavije, a prvenstveno centralnih komiteta republika i pokrajinskih komiteta, da svako u svojoj sredini povede odlučnu idejno-političku akciju protiv antisocijalističkih pojava za dalji razvoj samoupravljanja, jačanje uloge radničke klase, jačanje bratstva i jedinstva naroda i narodnosti i jedinstva u Savezu komunista Jugoslavije.

Predsedništvo ukazuje na odgovornost komunista koji rade u organima vlasti da bez kolebanja primenjuju ustavne propise i preduzimaju zakonske mere protiv svih pojedinaca i grupa koje deluju protiv slobode, ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda i narodnosti i samoupravnog socijalističkog poretka. U isto vreme, Predsedništvo upozorava na opasnosti od kolebanja u borbi sa neprijateljskim snagama i anarholiberalističkih tendencija u Savezu komunista.

Predsedništvo SKJ podvlači svoju odgovornost i odgovornost centralnih komiteta Saveza komunista republika i pokrajinskih komiteta u stvaranju povoljnih političkih uslova za funkcionisanje Ustavom ustanovljenih demokratskih institucija društva i sistema dogovaranja radi bržeg rešavanja sistemskih i drugih otvorenih pitanja razvoja društva, radi prevazilaženja sporosti u rešavanju ekonomskih problema, kao i u doslednijem sprovođenju programa i usvojene politike Saveza komunista. Zaključeno je da osnovni stavovi diskusije na ovoj sednici posluže za pripremu druge konferencije SKJ.³

Isto.

³ Deseta sednica se nije dovoljno bavila hrvatskim nacionalizmom. Grupa u CK KP Hrvatske (Savka Dabčević, Mika Tripalo, Pero Pirker i drugi) iskoristila je situaciju za svoje ambicije otvarajući prostor za jačanje nacionalizma. Posije Desete sednice ova grupa je sve više učvršćivala poziciju u rukovodstvu hrvatske partije. Istovremeno liderska grupa u SKH je sve više padala pod uticaj nacionalista. Prilikom diskusije o ustavnim promenama ona je zastupala gledište da je to tek prva faza, započinjući diskusiju oko nacionalne armije, jezika, privrede, stvaranja republičkog sabora od predstavnika Sveučilišta, „Matice hrvatske" i drugih snaga kako bi se isključio uticaj SK Hrvatske. Čuli su se i glasovi o neophodnosti hrvatskog predstavnništva u UN. Godine 1970. i 1971. liderska grupa u SKH je zapravo išla putem kontrarevolucije. Zavladao je štamptom i izgradila specijalan sistem informisanja, u stvari dezinformisanja, zamaskirala suštinu svojih poteza i

izjava, nastupala svè agresivnije, pozivala se na Tita i razgovore s njim, što je on demantovao na sednici u Karađorđevu, ističući da je drukčije govorio, i da jsu ga „manipulisali“. U borbi za reorganizaciju federacije Savka Dabčević i njeni isto-mišljenici su tražili saveznike u nacionalistima. Oni su sve više ispoljavali svoj nacionalizam naročito prema Srbima u Hrvatskoj, Srbima uopšte, putem „koketiranja“ s makedonskim, albanskim, slovenskim, pa i srpskim nacionalizmom. Od-bacivala se svaka veza sa Srbima, „onima na istoku“.

Pod udarom frakcijske grupe u CK KP Hrvatske našli su se svi protivnici masovnog pokreta. Razulareni nacionalizam hvatao je sve dublje korene. Napadan je posredno Bakarić, kao i drugi protivnici nacionalizma u partijskim, vojnim i drugim strukturama (Đoko Jovanić, Pero Car i drugi). „Matica hrvatska“ je postala snažno uporište nacionalističke struje. Vođe ove frakcije — Savka Dabčević-Kučar i Mika Tripalo služili su se Titovim imenom i izjava-ma prilikom susreta u vili „Vajs“ 4. jula 1971. Masovnom pokretu i nacionalističkom delirijumu u Hrvatskoj snažne otpore davali su komunisti i borci, naročito u Slavoniji, Baniji i Kordunu. Na povorku „Matice hrvatske“ u Podravskoj Sla-tini borci su odgovorili istovremeno masovnim zborom. Zdenko Has je 1. jula 1971. iscrpno informisao maršala Tita o stanju i raspoloženju u Slavoniji. Srpski deo hrvatskog rukovodstva počeo se odvajati osećajući se ugroženim. V. Bakarić je bio sve više potiskivan. Na manevrima zagrebačke vojne oblasti Tito je govorio vojnim starešinama, ali je istovremeno došlo do „novopečenih generala“ Savke Dabčević i Mike Tripala. Tito je septembra iste godine govorio da nema naciona-lizma u narodu i među radnicima što je takođe korišćeno da bi se stanje drukčije predstavilo.

Predsednik je bio zavarán veličanstvenim doćecima koji su mu prirèdeni u Splitu, Zagrebu, Varaždinu, Koprivnici i drugim mestima. Istovremeno je svojim istupima želeo da stavi do znanja stranim faktorima da se Jugoslavija ne raspada usled nacionalnih sukoba i da Hrvatska nije problem u Jugoslaviji, što je liderska grupa u CK SK Hrvatske uveliko koristila za svoje planove.

Krajem novembra 1971. studenti su objavili štrajk u Zagrebu, koji je inače bio predviđen za početak 1972. Iza vođa je stajala „Matica hrvatska“. Cilj je bio da se privuku radnici na stranu nacionalističkih pokreta i stvori kriza u Hrvatskoj. Vođe partijske frakcije nisu više imale uticaja na studente iz kojih su stajale druge snage. Za vreme ovog štrajka na Zagrebačkom sveučilištu Tito se sastao 30. novembra 1971. u Karađorđevu sa rukovodstvom SK Hrvatske. Tada je otvoreno rekao da ne stoji iza politike hrvatskog rukovodstva. Sednica je produžena kao sednica Predsedništva ČK SKJ. Tito je za žarište označio „Maticu hrvatsku“. Po njemu akcijama je rukovodio „revolucionarni komitet 50-orice“ koji je on označio kao „kontrarevolucionarno telo“.